

**NADZOR I KONTROLA
DRUŠTAVA ZA OSIGURANJE**

Mr. sc. Ivica Barać

Svibanj, 2002.

SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje regulirajući okvir za sigurno i stabilno poslovanje društava za osiguranje, prvenstveno u zemljama Europske unije. U prvom poglavlje govori se o oblicima i postupku nadzora nad poslovanjem društava za osiguranje. Drugo poglavlje prikazuje pravila Europske unije za izračun visine kapitala obzirom na opseg i vrste poslova koje društvo obavlja. U trećem poglavlju pojašnjeni su osnovni rizici u poslovanju jednog društva koji mogu uzrokovati insolventnost. Četvrto poglavlje sažeto prikazuje rezultate istraživanja o uzrocima poslovanja s gubitkom društava za osiguranje u Republici Hrvatskoj u zadnjih deset godina i načinima pokrića gubitaka.

Ključne riječi: osiguranje, nadzor, kontrola, kapital društva, gubitak, insolventnost

Stavovi izneseni u ovom radu autorovi su stavovi i ne mogu se dovoditi u vezu s Croatia osiguranjem d.d., gdje je autor zaposlen.

Sadržaj

UVOD	4
1. NADZOR NAD POSLOVANJEM DRUŠTAVA ZA OSIGURANJE	5
2. REGULIRAJUĆI KONCEPTI	9
2.1. Granica solventnosti (RSM)	9
2.2. Minimalni jamstveni fond (MGF)	11
2.3. Kapital društva za osiguranje (ASM)	12
2.4. Mjere u cilju osiguranja minimalnog kapitala	15
3. GLAVNI UZROCI INSOLVENTNOSTI	18
3.1. Rizici osiguranja (tehnički rizici)	19
3.2. Rizici imovine	20
3.2.1. Rizik izloženosti	20
3.2.2. Kreditni rizik	21
3.2.3. Rizik likvidnosti	22
3.2.4. Valutni (devizni) rizik	23
3.2.5. Kamatni rizik	23
4. ANALIZA GUBITAKA U HRVATSKOM OSIGURANJU	25
ZAKLJUČAK	31
LITERATURA	33

UVOD

Kako bi se što ranije ustanovila potencijalna insolventnost društva za osiguranje, javlja se potreba za određenim oblicima **preventivnog djelovanja** i nadzora poslovanja, a sve radi zaštite osiguranika i svih ostalih vjerovnika društva, te sprječavanja nastajanja krize širih razmjera. Na taj način može se spriječiti pretvaranje početnih i relativno manjih problema nekog društava za osiguranje u njegovu duboku insolventnost. Javno prezentiranje relevantnih podataka utemeljenih na primjerenim računovodstvenim standardima, načelima i politikama omogućit će da se na realan način iskazuju vrijednosti imovine, obveza, kapitala, kao i ostvarena dobit ili gubitak.

Društvo za osiguranje zapada u krizu, odnosno postaje insolventno, kad njegove ukupne obveze, umanjene za kapital, postanu veće od njegove dobre, ili naplative, imovine¹. U Republici Hrvatskoj je u 2000. g. deset društava za osiguranje iskazalo gubitak koji je saniran na teret kapitala, dokapitalizacijom od strane vlasnika ili spajanjem s drugim društvima. Zbog uglavnog privatnog vlasništva nad domaćim društvima za osiguranje, država nije morala intervenirati kao u slučaju velikih bankovnih kriza 1996. i 1998., čiji su troškovi sanacije iznosili nekoliko milijardi kuna². Gubitak ne bi bio zabrinjavajući da ne postoji trend njegova povećanja iz godine u godinu. U 2000. godini gubitak deset društava za osiguranje iznosio je oko 130 mil kuna³, uz neznatno povećanje ukupnog jamstvenog kapitala.

¹Ovdje je riječ o tzv. bilančnoj ili pravnoj insolventnosti, iako pojam "insolventnost", isto kao i "nelikvidnost" može označavati i situaciju u kojoj poduzeće kasni s plaćanjem ili uopće ne plaća dospjele obveze

²Na sreću (?), osiguravateljni sektor u Republici Hrvatskoj skoro je 15 puta manji od bankarskog, te i eventualna kriza pojedinog osiguravatelja ili čitavog sektora ne bi izazvala takve potrese u društvu kao što je to bio slučaj s bankama.

³ 1 EUR = 7,4 HRK (hrvatske kune)

1. NADZOR NAD POSLOVANJEM DRUŠTAVA ZA OSIGURANJE

Nadzor nad poslovanjem društava za osiguranje provodi nadzorno tijelo koje može biti samostalna agencija ili može poslovati u sastavu npr. Ministarstva financija. Nadzorno tijelo kontinuirano nadzire rad društava za osiguranje u smislu da li ona posluju u skladu s pravilima struke osiguranja, zatim ocjenjuje zakonitost i pravilnost poslovanja društava, njihovu sposobnost upravljanja rizicima u poslovanju te nalaže mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, nezakonitosti i poboljšanje stanja.

Za vrijeme obavljanja nadzora nadzorno tijelo može od društva zatražiti izvješća i informacije o svim pitanjima koja su, s obzirom na svrhu pojedinog nadzora, važna za procjenu poštuje li društvo odredbe zakona ili propisa donesenih na temelju zakona i posluje li u skladu s usvojenim vlastitim pravilima.

Sam nadzor obavlja se analizom finansijskih izvješća i izravnim nadzorom u društvu za osiguranje, a nakon obavljenog nadzora, u slučaju utvrđenih nezakonitosti i nepravilnosti, nalažu se određene nadzorne mjere.

Nadzor čine postupci kojima se ispituje i utvrđuje pravilnost primjene Zakona o osiguranju i drugih propisa, općih i pojedinačnih akata, radnih postupaka, točnost evidencija, kao i drugih radnji iz djelatnosti i poslovanja društava za osiguranje, a u cilju zaštite osiguranika i drugih vjerovnika osiguravajućeg društva. Nadzor čini finansijski, investicijski i institucionalni nadzor, pojedinačno ili cjelovito proveden.

Finansijski nadzor poslovanja osiguravajućih društava obuhvaća npr. :

- nadzor vođenja računovodstva i finansijskih izvještaja
- kontrolu usklađenosti temeljnog i jamstvenog kapitala s odredbama zakona
- kontrolu primjene mjerila za tehničke rezervacije (prijenosne premije, rezervacije za štete i matematičke rezerve osiguranja života) u cilju dovoljnog rezerviranja sredstava za izvršenje preuzetih obveza
- davanja kredita i jamstava osobama povezanim s osiguravajućim društvom.

Investicijski nadzor obuhvaća nadzor :

- pravilnost vrednovanja imovine i ulaganja

- kontrolu ulaganja sredstava po namjenama i strukturi, i
- pravilnost pridržavanja propisanih ograničenja ulaganja imovine.

Institucionalni nadzor poslovanja obuhvaća :

- nadzor i praćenje stanja i promjena pravnog statusa osiguravajućeg društva
- praćenje promjena tvrtke, sjedišta, statuta ili društvenog ugovora osiguravajućeg društva
- praćenje neovlaštenog korištenja naziva osiguravajućeg društva
- nadzor prestanka djelovanja osiguravajućeg društva
- praćenje obavljanja predmeta poslovanja osiguravajućeg društva, praćenje ispunjavanja uvjeta osiguravajućeg društva za izdavanje odobrenja za rad i praćenje stanja i promjena u vlasničkoj strukturi osiguravajućeg društva, a naročito kod dioničara ili članova društva koji steknu više od 10 posto dionica, odnosno vlasničkih udjela u društvu
- praćenje stanja i održavanja najniže razine i dopuštenog korištenja temelnog kapitala osiguravajućeg društva; praćenje kupnje dijela ili cijelokupnog vlasničkog udjela u drugom osiguravajućem društvu te spajanja ili preuzimanja osiguravajućeg društva
- praćenje stručne sposobljenosti, radnog statusa, zakonom definiranih slučajeva sukoba interesa i nekažnjavanja članova uprave ili nadzornog odbora osiguravajućeg društva; praćenje kadrovske ekipiranosti osiguravajućeg društva u skladu sa zakonom; praćenje vlasničke povezanosti neovisnog revizora s osiguravajućim društvom.

Nadzor nad poslovanjem društva za osiguranje, nadzorno tijelo provodi:

- (1) analizom propisanih financijskih izvješća i druge dokumentacije koju subjekti nadzora dostavljaju nadzornom tijelu, kao i podataka dobivenih na posebni zahtjev nadzornog tijela te podataka i saznanja iz drugih izvora. Nadzor se vrši kontinuirano od strane zaposlenika nadzornog tijela i u prostorijama nadzornog tijela.
- (2) izravnim nadzorom koji se obavlja kod osiguravajućeg društva, kako bi se utvrdila zakonitost i pravilnost u poslovanju subjekata.

Osobe koje obavljaju nadzor dužne su pridržavati se zadanog naloga dobivenog od nadzornog tijela, a po potrebi mogu predložiti i njegovo proširenje. One također mogu, u okviru zadanog naloga, bez ograničenja pregledavati poslovne knjige i dokumentaciju koja se odnosi na poslovanje subjekata nadzora, te su obvezne saznanja i podatke dobivene u postupku nadzora čuvati kao poslovnu tajnu.

Postupak izravnog nadzora čini primjenu jedinstvene metodologije rada u obavljanju poslova nadzora i sastoји se od:

- izdavanje naloga
- priprema nadzora
- najava nadzora
- tijek obavljanja nadzora
- način izvješćivanja i postupanja nakon obavljenog nadzora.

Priprema nadzora obuhvaća osobnu odnosno skupnu pripremu za izvršenje nadzora, proučavanje zakona i propisa koji su u izravnoj vezi s predmetom nadzora kao i sve potrebne dokumentacije o subjektu nadzora.

Tijek nadzora je utvrđivanje činjeničnog stanja kod subjekta nadzora. Ovlaštene osobe koje obavljaju nadzor moraju poštivati zakone ili druge propise te postupati tako da ne povrijede sudionike u nadzoru.

Uvjete za provođenje izravnog nadzora osigurava subjekt nadzora na način da omogući prostor za rad, predoči poslovne knjige i drugu potrebnu dokumentaciju, te na zahtjev ovlaštene osobe da usmena ili pisana objašnjenja potrebna za provedbu nadzora. Društvo mora omogućiti i standardno sučelje za pristup sustavu za upravljanje bazama podataka, administrativne ili poslovne evidencije u papirnatom ili elektroničkom zapisu, te na zahtjev uručiti računalne ispise, preslike poslovnih knjiga i poslovne dokumentacije. Nakon obavljenog nadzora obavezno se sastavlja izvješće o nadzoru koje sadrži:

- podatke iz naloga o nadzoru

- podatke o osobi koja je bila prisutna tijekom provođenja nadzora
- nalaz o utvrđenom činjeničnom stanju
- prijedlog mjera i rokova za otklanjanje utvrđenih nezakonitosti i nepravilnosti
- podatke o odgovornoj osobi
- rok za podnošenje primjedbi na zapisnik
- potpis ovlaštene osobe
- datum preuzimanja zapisnika od strane društva za osiguranje.

Nadzorno tijelo donosi rješenje kojim nalaže da zapisnikom utvrđene nezakonitosti i nepravilnosti isprave u određenom roku. Rješenje obvezno sadrži obrazloženje u kojem se navode sve činjenice i dokazi o utvrđenim nezakonitostima i nepravilnostima.

Ako ovlaštena osoba u provedbi nadzora utvrdi nezakonitosti i nepravilnosti u poslovanju društva za osiguranje, te da postoje radnje ili djela koja su kažnjiva po zakonu, o tome obavještava ravnatelja nadzornog tijela koji podnosi prijavu nadležnom državnom tijelu.

2. REGULIRAJUĆI KONCEPTI

U zemljama Europske unije regulirajući okvir za sigurno i stabilno poslovanje društava za osiguranje čine:

- (1) **zahtijevana granica solventnosti** (*required solvency margin - RSM*) ili minimalni iznos adekvatnog (primjerenog) kapitala;
- (2) **minimalni jamstveni fond** (*minimum guarantee fund - MGF*) - jedna trećina zahtijevane granice solventnosti čini jamstveni fond, koji nikada ne smije biti niži od propisanog iznosa;
- (3) **kapital društva ili raspoloživa granica solventnosti** (*available solvency margin - ASM*)

2.1. Granica solventnosti (RSM)

Zahtijevana granica solventnosti (*required solvency margin - RSM*) ili minimalni iznos adekvatnog (primjerenog) kapitala dobije se primjenom pravila za izračun visine kapitala s obzirom na opseg i vrste poslova koje društvo obavlja te rizike kojima je izloženo u obavljanju tih poslova. Iznosom minimalnog adekvatnog kapitala ograničava se opseg poslovanja društva za osiguranje, te se taj opseg dovodi u vezu s rizicima u poslovanju i kapitalom koji je na raspolaganju za pokriće tih rizika.

Kod **ne-životnih osiguranja** granica solventnosti izražava se iznosom koji se dobije množenjem bruto premije ili bruto likvidiranih šteta s određenim koeficijentom kao i sa stopom pridržaja:

Index premije:

$$0,18 \text{ ili } 0,16^4 \times \text{bruto premija} \times \text{stopa pridržaja}^5$$

⁴ Ako je zaračunata bruto premija *u prošloj godini* manja od EUR 10 mil uzima se 0,18 a za premiju veću od tog iznosa koeficijent je 0,16. Nakon najavljenih promjena propisa EU-a iznos od EUR 10 mil zamijenit će se iznosom od EUR 50 mil (uz prijelazno razdoblje od 5 godina).

⁵ Stopa pridržaja izračunava se tako da se neto likvidirane štete (bruto iznos - udio reosiguranja) podijeli s bruto iznosom likvidiranih šteta. Dobiveni koeficijent ne može biti manji od 0,5.

Index šteta:

$$0,26 \text{ ili } 0,23^6 \times \text{bruto iznos likvidiranih šteta} \times \text{stopa pridržaja}$$

Od dobivenih iznosa u obzir se uzima onaj koji je veći, te on predstavlja minimalni iznos adekvatnog kapitala društva za osiguranje⁷.

Hrvatski Zakon o osiguranju ne koristi izraz "granica solventnosti" ili "adekvatnost kapitala" nego govori o minimalnom iznosu jamstvenog kapitala ("*minimum garantne rezerve*" iz starog Zakona o osnovama sistema osiguranja imovine i obveza iz 1990.). Formule za izračun su slične, samo se za index premije koristi jedan, dosta niži, koeficijent (0,12) bez obzira na visinu zaračunate premije, dok je kod šteta koeficijent 0,20⁸. Kada se taj i slični Zakoni o osiguranju budu usklađivali s propisima Europske unije, društva koja sad posluju na granici solventnosti od 12% morat će povećati svoj kapital i do 50 posto, kako bi dosegla stopu od 18%. Ako se još prilikom izračuna jamstvenog kapitala kao odbitne stavke budu uzimala i ulaganja u druge financijske organizacije, što se kod nas - barem zasad - ne čini, društva koja posluju u sastavu financijskog konglomerata mogla bi imati ozbiljnih problema s adekvatnošću kapitala.

Kod **životnih osiguranja** i drugih osiguranja za koje se obračunava matematička (aktuarska) rezerva minimalni iznos adekvatnog kapitala izračunava se na sljedeći način:

$$\text{MROŽ (31.12. prošle godine)} \times 0,04 \times \text{stopa pridržaja (ne manja od 0,85)}$$

Određena odstupanja od gornje formule postoje kod životnih osiguranja u slučaju smrti (*riziko*) ili gdje ugovaratelj osiguranja snosi rizik ulaganja. Hrvatski zakon propisuje da jamstveni kapital mora iznositi najmanje 3,5% MROŽ-a.

Osim na ovaj način, u hrvatskom Zakonu o osiguranju visina jamstvenog kapitala posredno se određuje i člankom 45. koji govori da je društvo za osiguranje u rezerve sigurnosti (dio jamstvenog kapitala) obavezno izdvojiti najmanje 1/3 od ostvarene dobiti, i to sve dok rezerve sigurnosti ne narastu na visinu polovice godišnje premije.

⁶ Za bruto štete manje od EUR 7 mil koristi se koeficijent 0,26 a za iznos šteta veći od EUR 7 mil (uskoro bi ga mogao zamijeniti iznos od EUR 35 mil) uzima se 0,23. Za razliku od indexa premije, za izračun se koriste podaci o prosječnim štetama u *posljednje tri godine* poslovanja.

⁷ U Europskoj uniji se razmišlja i o uvođenju trećeg indexa, pod nazivom "*index tehničkih rezervi*", te bi se adekvatnost kapitala određivala i prema visini tehničkih rezervi društva.

⁸ u Zakonu iz 1990. index premije iznosio je 0,10%, dok se index šteta nije ni računao

Iako velike rezerve (sigurnosti) znače veću sigurnost u slučaju neočekivanih i nepredviđenih gubitaka u poslovanju društva, ipak se ne bi trebalo propisivati **obvezno** izdvajanje u te rezerve, jer je minimalni iznos jamstvenog kapital već određen (12% premije odnosno 3,5% MROŽ-a). Osim toga, dioničarima se ograničava pravo na dividendu, iako društvo uredno posluje, a zbog većeg kapitala smanjuje se i profitabilnost kapitala, odnosno povrat na kapital (dubit / kapital).

2.2. Minimalni jamstveni fond (MGF)

Jedna trećina zahtijevane granice solventnosti čini *jamstveni fond* i on nikada ne smije biti niži od propisanog iznosa minimalnog jamstvenog fonda (*minimum guarantee fund - MGF*) - najniži dopušteni iznos vlastitog kapitala koji ne smije biti manji od EUR 0,2 do 0,4 mil za ne-životna osiguranje i EUR 0,8 mil za životna⁹. Iznos minimalnog jamstvenog fonda, koji se inače treba sastojati od najkvalitetnijeg kapitala društva za osiguranje, služi uglavnom kao ograničenje u poslovanju manjih društava ili prilikom osnivanja novog društva za osiguranje (kod nekih zemalja tu ulogu ima temeljni kapital).

Iako je u članicama Europske unije minimalni jamstveni fond propisan u iznosu od EUR 0,2 do 0,8 mil¹⁰, prema hrvatskom zakonu potreban je višestruko veći iznos temeljnog kapitala. On sad iznosi od HRK 6 mil do HRK 18 mil odnosno HRK 33 mil (cca EUR 4,4 mil) ako društvo obavlja i životna i ne-životna osiguranja. Propisivanje tako visokog iznosa temeljnog kapitala nije bilo potrebno, jer su veća društva ionako prisiljena imati veći temeljni kapital zbog zadovoljavanja granice solventnosti dok za manja društva tako velik iznos temeljnog kapitala predstavlja nepotrebno opterećenje. Npr. desetak hrvatskih društava za osiguranje već godinama ima zaračunatu bruto premiju manju od HRK 30 mil, te prema hrvatskom zakonu trebaju raspolagati s oko HRK 3 do 4 mil jamstvenog (adekvatnog) kapitala (12% premije), a prisiljeni su imati temeljni kapital i preko HRK 15 mil kuna što im bitno smanjuje profitabilnost kapitala. Sve ovo vrijeme za njih bi bio dovoljan temeljni kapital u visini HRK 5 mil kuna, koji bi društva tek eventualnim rastom premije morala povećavati. Ovdje se radi o jednom

⁹ Kako se navedeni iznosi minimalnog jamstvenog fonda nisu mijenjali od 1973. g., a zbog utjecaja inflacije, uskoro će doći do njihova povećanja te kasnijeg godišnjeg usklađivanja. Predložena su dva iznosa minimalnog jamstvenog fonda (umjesto dosadašnja četiri): EUR 3 mil za društva koja obavljaju osiguranja iz skupina 10 do 15 ili životna osiguranja, te EUR 2 mil za ostale skupine osiguranja.

¹⁰ Izuzetno, za društva koja provode kreditna osiguranja MGF iznosi EUR 1,4 mil

dosta komotnom pristupu nadzoru nad poslovanjem (manjih) društava za osiguranje, koji se svodi na to da se odredi što veći iznos temeljnog kapitala i podigne tražena granica solventnosti na 200 ili 300%.

2.3. Kapital društva za osiguranje (ASM)

U cilju sigurnog i stabilnog poslovanja društvo za osiguranje mora raspolagati odgovarajućim kapitalom ili "vlastitim sredstvima" kojim garantira za svoje obveze. U regulaciji poslovanja, kapital društva ili raspoloživa granica solventnosti (*available solvency margin - ASM*) se javlja kao element za izračun adekvatnosti kapitala, te kao kriterij kod odlučivanja nadzornog tijela o poduzimanju mjera u društvima koja zapadnu u krizu

Raspoloživu granicu solventnosti čini kapital društva za osiguranje čiji su sastavni dijelovi grupirani prema njegovu kvalitativnom obilježju u tri osnovne skupine: osnovni kapital, dopunski kapital i drugi oblici kapitala.

(1) Osnovni kapital. Osnovni kapital društva za osiguranje mora biti bezuvjetno nepovratan i u cijelosti na raspolaganju za pokriće gubitaka u poslovanju ili u slučaju stečaja ili likvidacije. To su vlastiti izvori sredstava koji su uvijek trajne prirode i koje karakterizira visoka sigurnost. Kod izračuna osnovnog kapitala društva za osiguranje u obzir se uzimaju sljedeće stavke bilance:

- uplaćene¹¹ obične dionice,
- sve vrste rezervi društva formiranih na teret dobiti nakon njezina oporezivanja,
- prenesena (zadržana) dobit i dobit tekuće godine ako je odlučeno da se rasporedi u rezerve ili zadrži,
- rezerva dobiti ili rezerva za povrate premija - bonusi i popusti kod životnih osiguranja.

¹¹ neuplaćeni dionički kapital (iako upisan) nije sastavni dio osnovnog kapitala jer mu se ne priznaje zaštitna i regulatorna funkcija

Kao **odbitne stavke**¹² od iznosa osnovnog kapitala uzimaju se:

- stečene vlastite dionice¹³
- nematerijalna imovina (goodwill, licencije, patenti...)¹⁴
- preneseni gubitak i gubitak tekuće godine
- razlika između nediskontirane i diskontirane tehničke rezerve (za društva koja koriste diskontiranje tehničkih rezervi)

Tako dobiven iznos osnovnog kapitala donekle odgovara iznosu jamstvenog kapitala iz 51. članka hrvatskog Zakona o osiguranju ili "*garantnoj rezervi*" iz Zakona iz 1990. Međutim, osnovnom se kapitalu, prema propisima Europske unije, pribraja dopunski ili sekundarni kapital koji je u mogućnosti ostvarivati regulirajuću funkciju.

(2) Dopunski kapital. Kao dopunski kapital, odnosno dio tuđih dugoročnih izvora sredstava, uzimaju se sredstva stečena tzv. podređenim¹⁵ i hibridnim¹⁶ instrumentima odnosno kapital ostvaren prodajom kumulativnih povlaštenih dionica društva. U strukturi odbitaka od dopunskog kapitala nalaze se stečene vlastite kumulativne povlaštene dionice te potraživanja i potencijalne obveze osigurane hibridnim ili podređenim instrumentima društva. Kod izračuna kapitala društva, dopunski kapital ne smije biti veći od osnovnog kapitala, koji je po definiciji kvalitetniji u zadovoljavanju zaštitne funkcije.

(3) Drugi oblici kapitala. Druge oblike kapitala čini polovica neuplaćenih dionica ili razne skrivene rezerve nastale zbog podcijenjene vrijednosti imovine. Kod društava za uzajamno osiguranje ne - života u druge oblike kapital ulaze i dodatne uplate doprinosa, a kod životnih osiguranja iznos koji predstavlja 50% buduće dobiti. Taj iznos se dobije množenjem prosječne godišnje dobiti u posljednjih pet godina s prosječnim brojem

¹² Odbitne stavke ne pokazuju stvarno raspoloživ iznos kapitala

¹³ Otkupljene vlastite dionice su odbitna stavka zbog smanjenja kapitala, budući da je to proces suprotan emitiraju dionica

¹⁴ Nemaju fizički oblik i karakterizira ih neizvjesnost u pogledu budućih koristi. Samo za ovu priliku, programska podrška (*software*) ne uključuje se u nematerijalnu imovinu

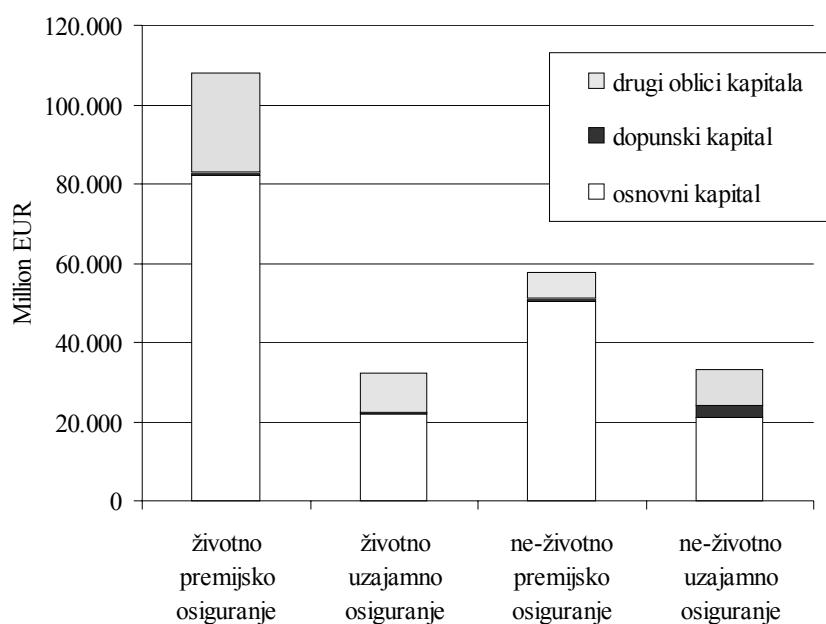
¹⁵ Podređeni instrumenti predstavnici su tuđeg kapitala i jamče vlasnicima povrat uloga u utvrđenom roku i s fiksnom kamatom, neovisno o veličini dobiti. Njihovi vlasnici, u slučaju stečaja ili likvidacije društva, podmiruju se tek nakon isplate svih ostalih vjerovnika

godina trajanja ugovora o životnom osiguranju (najviše šest). Također se može uključiti tzv. razlika cilmerizacije, tj. troškovi pribave koji nisu cilmerizirani ali su uključeni u premiju životnog osiguranja.

(4) Bruto kapital. Dobiveni zbroj osnovnog, dopunskog i drugog kapitala umanjuje se, između ostalog, za izravna i neizravna ulaganja društva u dionice i druge finansijske instrumente koji se uključuju u kapital drugog društva za osiguranje, društva za reosiguranje, kreditne ili druge finansijske organizacije (banke i sl.). Time se želi postići da se isti kapital uračunava u (jamstveni) kapital samo jedne finansijske organizacije, a ne više njih istodobno.

Npr. društvo za osiguranje može (fiktivno) povećati kapital u svojim tvrtkama-kćerima (npr. u drugom društvu za osiguranje ili reosiguranje) te tako umjetno povisiti njihovu granicu solventnosti i opseg poslova koje mogu obavljati, iako je kapital grupe ostao isti.

Grafikon 1: Visina i struktura kapitala osiguravajućih društava u EU

¹⁶ U svijetu je razvijen velik broj hibrida. Oni imaju značajke i kapitala i obveza, npr. participativne obveznice koje nemaju pravo glasa kao dionice, ali nose u sebi promjenjivu kamatu, ovisno o veličini dobiti društva, čija se raspodjela mora izglasati i isplaćuje se iz dobiti nakon oporezivanja

Na grafikonu 1 prikazana je visina i struktura kapitala osiguravajućih društava u Europskoj uniji (bez podataka za Veliku Britaniju), odvojeno za životna i neživotna osiguranja te za društva koja pružaju premijsko osiguranje (dionička i sl. društava) od društava za uzajamno osiguranje.

u mil EUR

vrsta kapitala	životno premijsko osiguranje	životno uzajamno osiguranje	ne-životno premijsko osiguranje	ne-životno uzajamno osiguranje
osnovni kapital	82.106	22.002	50.342	21.267
dopunski kapital	801	150	640	2.956
drugi oblici kapitala	25.240	10.143	6.490	8.821
ukupni kapital (ASM)	108.147	32.295	57.472	33.044

broj društava	952	198	1.569	630
---------------	-----	-----	-------	-----

Iz tablice se vidi da najveći ukupni kao i osnovni kapital imaju osiguravatelji života na premijskoj osnovi. Značajniji udio (oko 9 %) dopunskog kapitala u ukupnom kapitalu imaju samo društva za uzajamno osiguranje ne-života dok se udio drugog kapitala kreće između 10% i 30% (prvenstveno se to odnosi na skrivene rezerve). Ako bi se računala prosječna struktura ukupnog kapitala svih osiguravajućih društava onda bi osnovni kapital sudjelovao s oko 76% u ukupnom kapitalu, dopunski s oko 2% a drugi oblici kapitala s oko 22%.

2.4. Mjere u cilju osiguranja minimalnog kapitala

Pregled u nastavku pojednostavljen prikazuje nadzorne mjere koje se poduzimaju u društvima koja zapadnu u krizu. Mjere prikazane na lijevoj strani su sistematizirane prema trenutnoj visini kapitala društva ili raspoloživoj granici solventnosti (ASM) u odnosu na zahtijevane iznose (RSM, GF, MGF), koji su prikazani na desnoj strani.

Grafikon 2.

društvo raspolaže s potrebnim (adekvatnim) kapitalom, obzirom na opseg i vrste poslova koje obavlja	ASM ₁	RSM	zahtijevana granica solventnosti ili minimalni iznos adekvatnog kapitala na bazi "indexa premije" ili "indexa šteta"
podnošenje plana za ponovno uspostavljanje zdravih finansijskih odnosa; zabrana isplate dobiti, smanjenje troškova, ograničenje rasta imovine, dokapitalizacija	ASM ₂		
podnošenje kratkoročnog programa financiranja; zabrana sklapanja novih ugovora o osiguranju, prodaja materijalne imovine, suspenzija pojedinih članova uprave, dokapitalizacija	ASM ₃	GF	iznos jamstvenog fonda (kapitala), jedna trećina RSM-a
imenovanje posebne uprave, povećanje temeljnog kapitala ili prisilna likvidacija	ASM ₄	MGF	minimalni iznos jamstvenog fonda (EUR 0,2 do EUR 1,4) ili temeljni kapital
društvo je insolventno, tj. ima "negativan kapital", prijedlog za pokretanje stečajnjog postupka	ASM ₅	0	

Najblaži oblik krize u osiguravajućem društvu nastupa ako je raspoloživa granica solventnosti (ASM_2) manja od zahtijevane granice solventnosti (RSM) ali je veća od potrebnog iznosa jamstvenog fonda (GF). U ovoj fazi uprava je dužna prihvatiti one mjere osiguranja minimalnog kapitala koje su u njenoj nadležnosti, ili izraditi prijedlog mera za odlučivanje za koje su nadležna druga tijela društva. O svim tim mjerama mora obavijestiti i nadležno tijelo.

U slučaju težih poremećaja npr. kad raspoloživa granica solventnosti (ASM_3) padne ispod jamstvenog fonda (GF) nadzorno tijelo može predložiti povećanje temeljnog kapitala, zabraniti sklapanje novih ugovora o osiguranju, naložiti upravi mjeru za poboljšanje upravljanja rizicima, ograničiti davanje zajmova ili naložiti ispravno vrednovanje bilančnih stavki. Nadzorno tijelo također može naložiti nadzornom odboru razrješenje (člana) uprave u slučaju nepridržavanja traženih mera.

Ako se ni nakon provođenja dodatnih mera ne dosegne potreban iznos minimalnog kapitala, te je ugrožena i solventnost društva, nadzorno tijelo donosi odluku o izvanrednoj (posebnoj) upravi, dok funkcije nadzornog odbora počinje obavljati samo nadzorno tijelo, a bitno se smanjuju i nadležnosti skupštine društva.

Izvanredna uprava dužna je predati izvješće nadzornom tijelu o finansijskom stanju i mogućnostima za daljnje poslovanje. Ako nadzorno tijelo ocijeni da je se stanje poboljšalo i da je dosegnut minimalni kapital, donosi odluku o prestanku izvanredne uprave. U suprotnom, a radi osiguranja minimalnog kapitala odnosno otklanjanja

uzroka insolventnosti, naložit će izvanrednoj upravi da predloži skupštini društva povećanje temeljnog kapitala.

U slučaju da skupština društva odbaci prijedlog o povećanju temeljnog kapitala ili upis i uplata dionica ne uspiju, a ne postoje uvjeti za otvaranje stečajnog postupka jer je raspoloživa granica solventnosti (ASM_4) veća od nule ali manja od minimalnog jamstvenog fonda, nadzorno tijelo donosi odluku o početku prisilne likvidacije društva te imenuje likvidacijske upravitelje. Postupak prisilne likvidacije društva za osiguranje sličan je prisilnoj likvidaciji ostalih trgovačkih društava, što znači da se iz likvidacijske mase prvo podmiruju vjerovnici a tek potom vlasnici (dioničari).

Međutim, ako se utvrdi da imovina društva nije dostatna za plaćanje svih potraživanja svih vjerovnika, odnosno ako je raspoloživa granica solventnosti na poziciji ASM_5 otvara se stečajni postupak nad društvom za osiguranje. Mjesec dana nakon početka stečajnog postupka prestaju vrijediti ugovori o osiguranju. Prioritet u isplati iz stečajne mase imaju potraživanja iz ugovora o osiguranju, prvenstveno kod životnih i drugih osiguranja za koja se obračunava matematička rezerva.

3. GLAVNI UZROCI INSOLVENTNOSTI

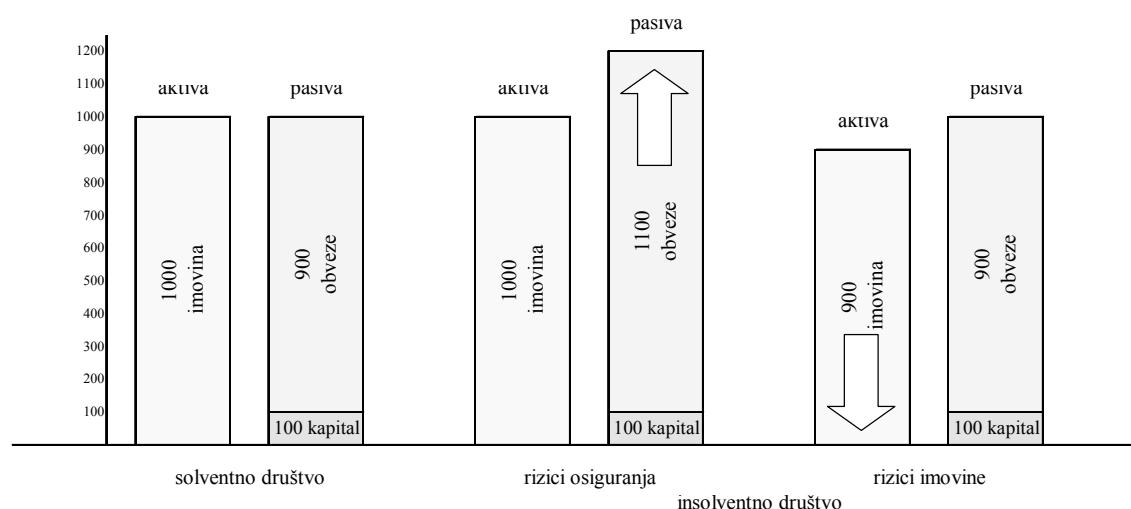
Svaka strana bilance može biti uzrokom insolventnosti:

PASIVA - ako društvo drži nedovoljne rezerve za obveze i izdatke namijenjene za pokrivanje šteta ili dugova. Povećanjem rezervi koje ne prati i odgovarajuće povećanje imovine društvo ostvaruje gubitak. Te rizike na strani pasive uvjetno možemo nazvati *rizici osiguranja ili tehnički rizici*.

AKTIVA - loša procjena rizika kod ulaganja sredstava koja rezultira kreiranjem loše, ili neneplative, imovine društva, odnosno precijenjena imovina. Ispravkom vrijednosti određenih stavki aktive smanjuje se dobra imovine te društvo ostvaruje gubitak ("*rizici imovine*" ili "*rizici ulaganja*").

Na grafikonu 3 prikazano je ostvarenje rizika osiguranja i rizika imovine. Radi boljeg razumijevanja, aktiva i pasiva prikazane su prije iskazivanja gubitka i smanjenja kapitala, te otuda i njihove različite veličine, dok je omjer kapitala i obveza od 1:9 dat proizvoljno.

Grafikon 3: Solventno i insolventno društvo

Kod *rizika osiguranja* ponovnom procjenom, npr. rezervi šteta iz prijašnjih godina, iste su povećane za 200 jedinica, te su i obveze povećane za taj iznos. Uz isti iznos aktive

ostvaren je gubitak od 200 novčanih jedinica što je dvostruko više od iznosa kapitala društva, te postoje uvjeti za otvaranje stečajnog postupka. U drugom primjeru (*rizici imovine*) zbog ispravka ili smanjenja vrijednosti određene imovine (npr. potraživanja ili dijela zajmova) veličina aktive smanjena je s 1000 na 900 novčanih jedinica (uz istu pasivu) te je ostvaren gubitak od 100 jedinica, odnosno u visini kapitala. Nažalost događa se da dođe do ostvarenja i rizika osiguranja i rizika imovine, te u tom slučaju društvo zapada u prilično tešku situaciju. U Hrvatskoj je bilo nekoliko takvih slučajeva, gdje su društva imala znatno manje iznose tehničkih rezervacija od potrebnih (*rizici osiguranja*) a i te nedovoljne rezervacije su držali u pogrešnim bankama te su ostala i bez njih (*rizici imovine*).

Osim navedenih rizika, postoje i razni drugi rizici u poslovanju koji se ne mogu klasificirati u gore navedene skupine. To su tzv. "*ne-tehnički rizici*", koji mogu biti uzrokovani ponašanjem menagenta, kao npr. namjerno određivanje nižih cijena (premijskih stopa) kao vrste strategije cijena zbog brzog prodora na tržište i preuzimanja većeg tržišnog udjela, te zbog toga pomanjkanja sredstava za isplatu šteta i troškova poslovanja. Slično je i prilikom osnivanja društva za osiguranje, gdje je početni gubitak u poslovanju ukalkuliran i očekivan.

3.1. Rizici osiguranja (tehnički rizici)

Rizici osiguranja uglavnom dovode do povećanja pasive ili obveza. Mogu se podijeliti na tekuće rizike i specijalne rizike. Pod tekućim rizicima podrazumijevaju se:

- a) rizici nastali zbog pogreški u računanju premijskih stopa, što dovodi do smanjenih iznosa premije iz kojih se isplaćuju nastale štete i troškovi upravljanja,
- b) rizici nastali kod aktuarskih obračuna, tj. odstupanje stope mortaliteta, inflacije, kamatnih stopa, učestalosti šteta ne korespondira s načinom izračuna premijskih stopa,
- c) rizici pogreški, tj. rizici ovisni o kvaliteti preuzetih polaznih osnova za izračun i nastali zbog pomanjkanja znanja o razvoju očekivanih rizika,
- d) rizik procjene tehničkih rezervacija, tj. pogrešno izračunate i zbog toga nedovoljne tehničke rezervacije kojima se pokrivaju buduće obveze društva,
- e) rizik reosiguranja, tj. gubici nastali zbog neodgovarajuće reosiguravateljne zaštite ili propasti (insolventnosti) reosiguravatelja, iako se izbor reosiguravatelja može smatrati i kreditnim rizikom,

- f) rizici troškova osiguranja, tj. rizik prekomjernih tekućih ili budućih troškova, koji nisu predviđeni prilikom njihove kalkulacije,
- g) rizici nastali zbog katastrofalnih šteta i raznih prijevara.

Pod specijalnim rizicima ubrajaju se:

- a) rizici prekomjernog rasta, što može voditi rapidnom povećanju razmjera šteta ili pogoršanju razmjera troškova,
- b) rizik nemogućnosti podmirenja nastalih obveza u slučaju prestanka pružanja određenih usluga osiguranja ili likvidacije društva

3.2. Rizici imovine

Društvo za osiguranje u svom poslovanju stalno treba procjenjivati i upravljati s rizicima kojima je izloženo prilikom ulaganja sredstava tehničkih rezervacija. Sredstva tehničkih rezervacija osiguravajuće društvo ulaže u određene vrste imovine uz uvažavanje sljedećih načela:

- sigurnosti ulaganja sredstava tehničkih rezervi,
- raznolikosti ulaganja,
- isplativosti (profitabilnosti), i
- održanja odgovarajuće likvidnosti.

Uobičajeno, tehničke rezerve "pokrivaju" se ili se ulažu u sljedeće vrste imovine: u dugoročne obveznice i druge dužničke vrijednosne papire, dionice, udjele u investicijskim fondovima, zatim u zajmove koji su osigurani na odgovarajući način (hipoteka, zalog, garancija banke i sl.), nekretnine i bankovne depozite, odnosno svu ostalu "dobru" i naplativu imovinu.

U rizike imovine mogu se ubrojiti: rizik izloženosti, kreditni rizik, rizik likvidnosti, devizni, kamatni i ostali tržišni rizici.

(1) Rizik izloženosti. Nadzorom nad ulaganjima tehničkih rezervi društva ograničen je najveći iznosa tehničkih rezervi (u postocima) koji se može uložiti u pojedinu vrstu imovine, kako bi se smanjili rizici izloženost prema jednoj osobi ili jednoj vrsti

imovine. Za pojedine vrste ulaganja, u zemljama Europske unije, propisana su sljedeća ograničenja:

- do 10 % sredstava tehničkih rezervi može se uložiti u jednu nekretninu, odnosno više nekretnina koje funkcioniraju kao jedna¹⁷,
- do 5% (u određenim okolnostima do 10%) u vrijednosne papire istog izdavatelja ili u zajmove istom zajmoprimcu,
- do 5% u zajmove koji nisu osigurani odgovarajućom garancijom (1% za pojedini zajam),
- do 3% u gotovinu na računima po viđenju (ili u blagajni),
- do 10% u vrijednosne papire kojima se ne trguje na organiziranom tržištu.

Hrvatski Zakon o osiguranju propisuje, uz nešto stroža ograničenja, ista načela prilikom ulaganja sredstava s tom razlikom da se ograničenja u domaćem zakonu vežu uz "raspoloživa sredstva za ulaganje" koja uz tehničke rezerve uključuju i jamstveni kapital, dok akti EU-a govore o ograničenjima kod ulaganja bruto tehničkih rezervi ("gross technical provisions"). Ulaganje jamstvenog kapitala, koji bi bezuvjetno morao biti na raspolaganju i pružati najveću sigurnost, po istim principima kao i ulaganje tehničkih rezervi, donekle se gubi njegova zaštitna i regulirajuća funkcija.

(2) Kreditni rizik. Kreditni rizik je rizik gubitka do kojeg dolazi uslijed neispunjavanja dužnikove obveze prema društvu za osiguranje. Npr., izdavatelj vrijednosnih papira (kod ulaganja u obveznice) ili zajmoprimac (kod ulaganja u zajmove) nije u stanju otplatiti zajam ili uredno servisirati dug. Do toga dolazi ako društvo za osiguranje nije utvrdilo kreditnu sposobnost osobe kojoj je odobren zajam, ili je zajam odobren bez odgovarajućih instrumenata osiguranja povrata. Još je gore po društvo ako je došlo do velike koncentracije rizika, tj. velike izloženosti prema pojedinoj osobi ili povezanim osobama. U Republici Hrvatskoj je bilo nekoliko takvih slučajeva, gdje su se krediti odobravali užoj grupi osoba okupljenih oko vlasnika društva za osiguranje, ili su društva držala depozite u bankama koje su kontrolirane od zajedničkog vlasnika.

¹⁷ Za društvo je bolje da tehničke rezerve ulaže u nekretnine koje donose prinos, odnosno da ih tretira kao dugoročno ulaganje po fer vrijednosti i bez obračunavanja amortizacije, umjesto u nekretnine koje služe društvu za obavljanje djelatnosti i kod kojih ima samo troškove, te se ne ostvaruje načelo profitabilnosti, a upitno je i održavanje odgovarajuće likvidnosti ulaganja.

Do toga je moglo doći jer se u zakonu o osiguranju nigdje ne spominje ograničenje izloženosti prema grupi povezanih osoba ili prema dioničarima, što je trebalo učiniti, budući da oni (dioničari) imaju utjecaj na upravljanje društvom. Do ostvarenja kreditnog rizika može doći i zbog ulaganja u dionice poduzeća koje ne kotiraju na burzi, jer su oni najčešće nastajali konverzijom dospjelih zajmova u dionice. Konverzija se obično obavljala po nominalnoj vrijednosti, te sad pojedina društva ne mogu prodati te dionice, a i njihova tržišna vrijednost znatno je manja od nominalne, te čine lošu imovinu društva.

Ukoliko je do insolventnosti došlo zbog nastanka kreditnog rizika društvo može prestati s odobravanjem zajma lošim zajmoprincima ili ih može nastaviti kreditirati kako bi novim zajmom pokušala naplatiti kamate. Time se društvo izlaže još većem kreditnom riziku odnosno nastanku nove loše imovine.

Hrvatska društva za osiguranje su u 1999. imala oko 6,8 milijardi kuna (nešto preko 900 mil EUR) raspoloživih sredstava za ulaganje (kapital i tehničke rezerve prema Zakonu o osiguranju). Uloženo je 5,4 milijarde kuna. Ostatak jamstvenog kapitala i tehničkih rezervi u iznosu od 1,4 milijarde kuna uglavnom je "pokriven" potraživanjima (za premiju osiguranja, kamate na zajmove i sl.). Potraživanja, pogotovo ona duža od 3 mjeseca, nisu najpoželjnija vrsta imovine kojom bi se trebale pokrivati tehničke rezerve jer u sebi nose veći rizik nego što je to slučaj s ostalom imovinom. Dobar dio tih potraživanja čini lošu, ili nenaplativu, imovinu društva, jer dužnici neuredno podmiruju svoje obveze prema društvu, a upitna je i kvaliteta instrumenata osiguranja.

(3) Rizik likvidnosti. Rizik da društvo za osiguranje neće moći izvršiti svoje obaveze o dospijeću. Može se dogoditi da društvu nedostaje likvidnih sredstava, odnosno da nije uspjelo uskladiti ročnost dospijeća aktive (ulaganja) i pasive (štete u rezervi) kako bi udovoljilo gotovinskim potraživanjima potrebnim za poslovanje.

Da bi stabilizirala svoju likvidnost, društva dio aktive drže u obliku slobodnih novčanih sredstava i u obliku lako unovčivih potraživanja. Na sreću, ovdje se teže ponavlja situacija iz bankarskog sektora, gdje se može javiti opasnost da značajan dio bankinskih depozita bude povučen. Ekstreman vid rizika likvidnosti kod osiguranja može nastupiti u slučaju tzv. otkupa police kad veći broj ugovaratelja životnog osiguranja odluči raskinuti ugovor prije dospijeća. U tom slučaju društvo im u kratkom roku mora isplatiti obračunati iznos otkupa, dok sredstva matematičke rezerve iz kojih se vrši

isplata ima uložena u npr. nekretnine ili dugoročne vrijednosne papire. Tada društvu preostaje jedino pribavljanje novih izvora sredstva, tj. zaduživanje.

(4) Valutni (devizni) rizik. To je rizik od gubitka zbog nepovoljnih kretanja deviznih tečajeva primjenjivih na aktivu i pasivu denominiranu u stranoj valuti. Kod hrvatskih društava za osiguranje osobito je aktualan valutni rizik jer je velik dio pasive (tehničkih rezervi) denominirano u stranoj valuti¹⁸, dok je većina aktive (ulaganja) u kunama. Da bi izbjegla valutni rizik, društva daju zajmove uz valutnu klauzulu, te se na taj način valutni rizik pretvara u kreditni, jer će u slučaju nepovoljnog kretanja tečaja i zajmoprimac teže vratiti odobreni zajam.

Zbog toga bi bilo dobro ograničiti izloženost valutnom riziku, tako da devizne obveze ne smiju biti veće od deviznih potraživanja, niti devizna potraživanja smiju biti veća od deviznih obveza u iznosu koji prelazi npr. 20% jamstvenog kapitala.

(5) Kamatni rizik. Očituje se u osjetljivosti društva za osiguranje na promjene kamatnih stopa na tehničke rezerve i na ulaganja. Naime, društvo može ostvariti gubitak ako aktiva i pasiva nisu usklađene na odgovarajući način s aspekta promjene kamatnih stopa. Praćenje tog rizika važno je za društvo kako bi u svakom trenutku imalo pod kontrolom raskorak između ulaganja koja nose kamatu i tehničkih rezervi na koje se plaćaju kamate. Taj rizik najizraženiji je kod životnih osiguranja gdje je kamatna stopa ukalkulirana u izračun osigurane svote kao i kod izračuna matematičke rezerve te osiguravatelji trebaju ulagati sredstva MROŽ-a po kamatnim stopama većim od ukalkuliranih.

Kako neusklađenost tih dviju kamatnih stopa može ugroziti solventnost pokazuju osiguravatelji života u Japanu, gdje je u zadnje četiri godine sedam društava otišlo u stečaj. Sve je počelo s društvom *Nissan Mutual Life* 1997. g. a završilo s *Tokyo Mutual Life* početkom ove godine. Osiguravatelji su svojim osiguranicima jamčili prinos od 4,0% do 5,5% a na tržištu su za svoja ulaganja postizala ispočetka oko 3% a zadnjih godina tek nešto više od 1%, i to zbog pada kamatnih stopa, pada cijena dionica i državnih obveznica kao i nekretnina. Iako u Japanu postoji poseban garancijski fond za ta osiguranja, on je zbog velikog broja stečajeva potpuno prazan.

¹⁸ U Republici Hrvatskoj oko 75% od ukupnih rezervacija za štete odnosi se na osiguranje auto-odgovornosti, gdje su i sudske odluke i rezervni dijelovi povezani s tečajem njemačke marke (odn. eura).

Gubici iznose nekoliko desetaka milijardi dolara, jer su društva ulagala uglavnom na japansko tržište, iako od 1985. g. mogu ulagati i u inozemstvo, te se nije u dovoljnoj mjeri uvažavalo jedno od temeljnih načela ulaganja: raznovrsnost ili diverzifikacija portfelja, kako bi se smanjenja izloženosti kreditnom, tečajnom i kamatnom riziku samo jedne zemlje. Japansko tržište osiguranja ostvaruje nešto preko 20 posto svjetskog premijskog prihoda i premija životnih osiguranja je za oko tri puta veća od ne-života. To je posljedica niskih (državnih) mirovina u Japanu kako bi se, između ostalog, stimulirala životna osiguranja te su ona postala možda najznačajniji oblik finansijske štednje i brige sa treću životnu dob¹⁹.

¹⁹ U svijetu osiguravatelji života vole isticati da njihove police pokrivaju dva rizika: za slučaj da određena osoba živi prekratko i za slučaj da određena osoba živi predugo.

4. ANALIZA GUBITAKA U HRVATSKOM OSIGURANJU

Ako društvo za osiguranje iskaže gubitak iz poslovanja u godišnjem obračunu, odnosno veće rashode od prihoda, to je pokazatelj neracionalne poslovne aktivnosti i poslovne politike osiguravajućeg društva. Gubitak nije samo knjigovodstveni izraz nego on ima značajan ekonomski odraz na sadašnjost i budućnost osiguravajućeg društva jer će se poslovanje odvijati uz poteškoće, odnosno trošit će se kapital društva za pokriće gubitka s jedne strane ili pak prodavati (unovčiti) dugotrajna imovina ili potraživanje s druge strane radi održavanja likvidnosti.

Gubitak je moguće pokriti na sljedeće načine:

- iz zadržane dobiti ili rezervi iz prethodnih godina;
- smanjenjem temeljnog kapitala na nižu razinu.

Pokriće gubitka uvjetovano je :

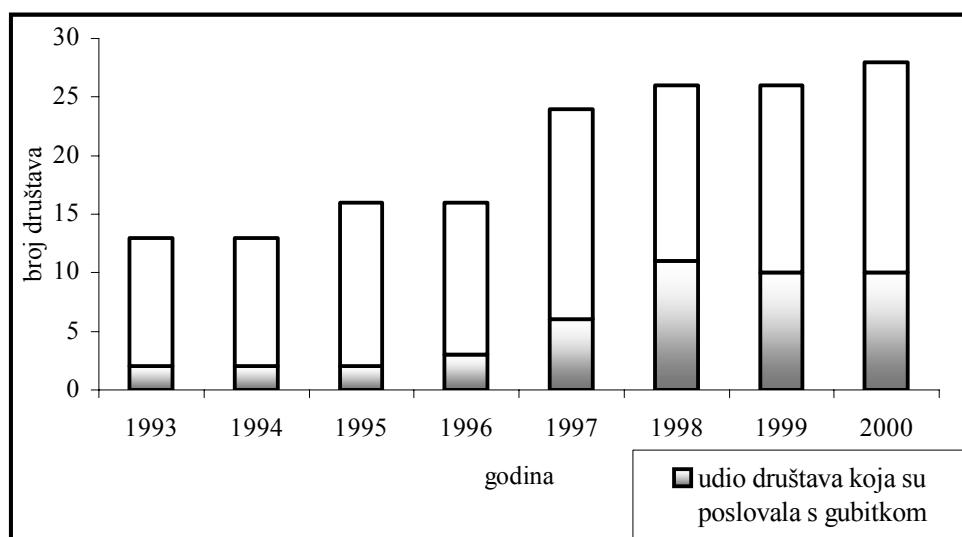
- visinom gubitka u odnosu na ukupni kapital;
- uzrocima koji su bili razlogom za nastanak gubitka,
- visini nenaplativih potraživanja (dugova) koji su doveli do pojave gubitka.

Ako postoji gubitak ne može se pristupiti podjeli dobiti dok se ne pokrije gubitak iz prijašnjih godina, te zakonske i statutarne rezerve. Ako su vlasnici primili predujam iz dobiti, a društvo na kraju ostvari gubitaka, potrebno je taj predujam vratiti.

Grafički prikazi u nastavku teksta temelje se na individualnom istraživanju - koje je proveo autor - o uzrocima koji su bili razlogom nastanka gubitaka te također načinima pokrića gubitaka u poslovanju osiguravajućih društava u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1993. - 2000. g.

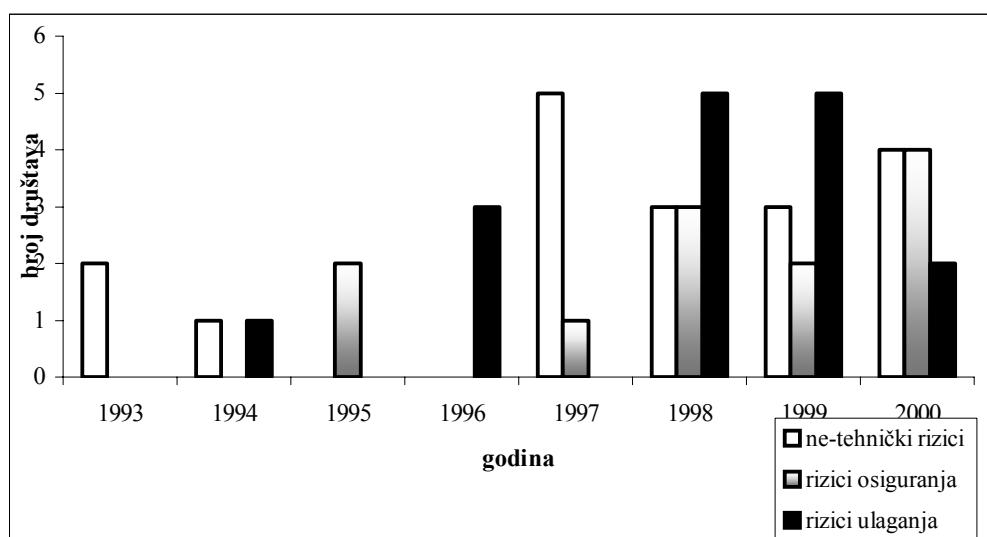
Na grafikonu 4 prikazan je ukupan broj društava za osiguranje (po godinama), te udio društava koja su ostvarila određeni gubitak u poslovanju.

Grafikon 4: Udio društava koji su poslovali s gubitkom

Na sljedećem grafikonu prikazuju se samo društva koja su poslovala s gubitkom, prema vrsti rizika koji je do gubitka i doveo.

Grafikon 5: Uzroci (rizici) nastanka gubitka

Analizirajući grafikon vidi se da je do ostvarenja **ne-tehničkih rizika** dolazilo u razdoblju 1993/94 i to zbog toga što je u to vrijeme došlo do osnivanja novih društava koja su nastajala preuzimanjem poslovanja podružnica osiguravajućih društava s područja bivše SFRJ. Novonastala društva morala su preuzeti obveze tih podružnica, a da u isto vrijeme nisu preuzela sredstva. Osim toga, u razdoblju nakon 1996. osniva se veći broj, uglavnom manjih, društava, te zbog početka poslovanja i nedostatne premije ta društva ostvaruju gubitak.

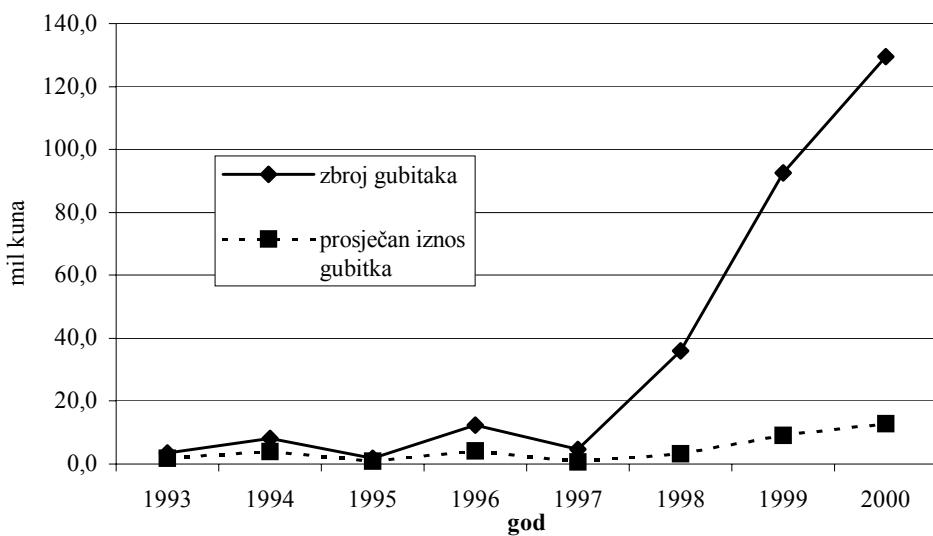
Osiguravateljni rizici ili tehnički rizici u većoj mjeri uzrokuju gubitke nakon 1998. kada su donesena "Mjerila za izračun prijenosnih premija, pričuva šteta i matematičku pričuvu životnih osiguranja" (tehničke rezervacije). Društva su bila dužna započeti s primjenom tih mjerila s početkom 1998. te su tad i nastali tekući tehnički rizici.

Najvažnija područja usklađivanja postojećih rezervacija s *Mjerilima* odnosila su se na: rezervacije rentnih šteta, rezervacije za prijavljene štete, rezervacije za nastale a neprijavljene štete (IBNR) - uglavnom kod obaveznog osiguranja auto-odgovornosti i rezervacije za troškove obrade (rješavanja) šteta. Do velikog povećanja za prijavljene štete kod osiguranja AO došlo je zbog velikog broja šteta u sudskom postupku, gdje postoji mogućnost tzv. direktnih tužbi, odnosno sudovi prihvataju tužbe oštećenih osoba, a da one osiguravajućem društvu nisu ni podnije odštetni zahtjev. S obzirom na karakter IBNR šteta, prijava štete po AO ima u odnosu na druge štete najveću odgodu. Štete s velikom starošću prijave pretežno su ponovno otvorene štete po kojima je nekad ranije već isplaćen dio šteta (uglavnom na stvarima), a naknadno se potražuje još odšteta na osobama (tzv. nematerijalna šteta). Društva su rezervirala potrebne iznose samo za štete koje će biti prijavljene u sljedećoj godini, ali ne i za već nastale obvezе za koje će osiguravatelji saznati za dvije ili više godina. Zbog toga su bila obvezana izdvajati dodatne iznose, procijenjeno oko 30 % naknadno prijavljenih šteta prve godine. Kod rezervacija za troškove obrade šteta društva su bila dužna izdvajati oko 3% već utvrđenih rezervacija, na osnovu saznanja o iskustvima na svjetskom osigurateljnom tržištu.

Što se **rizika imovine** ili ulaganja tiče, situacija je donekle slična kao i kod tehničkih rizika. Iste godine (1998.) doneseni su i "Računovodstveni standardi društava za osiguranje" koji uređuje vrednovanje i izvješćivanje o sredstvima i obvezama. Osim toga, dolazi do tzv. druge velike bankarske krize kada su ukupna ulaganja društava za osiguranje u problematične banke iznosila HRK 80 mil depozita i 7 mil kuna dionica.

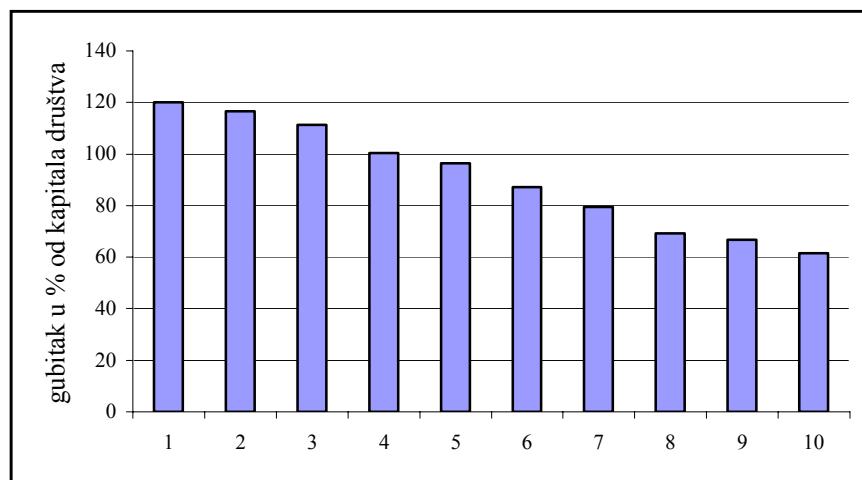
Prethodni grafikoni pružaju uvid u broj društava koja su poslovala s gubitkom. Međutim, za kompletну analizu potrebno je prikazati i iznose tih gubitaka, kako u apsolutnom iznosu, tako i u odnosu prema temeljnou ili jamstvenom kapitalu društva.

Grafikon 6: Iznosi gubitka u apsolutnom iznosu

Sljedeći grafikon prikazuje deset najvećih gubitaka u postotku od jamstvenog kapitala društva za osiguranje. Najmanje pet društava je izgubilo cijelokupan jamstveni kapital te su postojali uvjet za pokretanje stečajnog postupka, ali su vlasnici pravovremenom dokapitalizacijom to izbjegli.

Grafikon 7: Deset najvećih gubitaka u odnosu na kapital društva

U nastavku se - za deset društava iz grafikona 7 - prikazuju uzroci koji su doveli do poslovanja s gubitkom kao i način na koji je taj gubitak pokriven.

redni broj	opis uzroka nastanka gubitka	vrsta rizika	način pokrića gubitaka
1.	blokiran depozit u banci koja je otišla u stečaj	rizik izloženosti kreditni rizik	dokapitalizacija
2.	blokiran depozit u banci koja je otišla u stečaj	rizik izloženosti kreditni rizik	dokapitalizacija
3.	blokiran depozit u banci koja je otišla u stečaj	rizik izloženosti kreditni rizik	dokapitalizacija
4.	otpis potraživanja nedovoljne tehničke rezervacije	kreditni rizik rizik procjene teh. rezervacija	pripojenje drugom društvu za osiguranje
5.	nedovoljne tehničke rezervacije	rizik procjene teh. rezervacija	dokapitalizacija
6.	otpis potraživanja nedovoljne tehničke rezervacije	kreditni rizik rizik procjene teh. rezervacija	pripojenje drugom društву за осигуранје
7.	ispravak vrijednosti zajmova	kreditni rizik	dokapitalizacija
8.	blokiran depozit u banci koja je otišla u stečaj	rizik izloženosti kreditni rizik	dokapitalizacija
9.	nedovoljne tehničke rezervacije	rizik procjene teh. rezervacija	dokapitalizacija
10.	ispravak vrijednosti zajmova	kreditni rizik	dokapitalizacija

Iz prikaza se vidi da su prva tri najveća gubitka, te onaj osmi po redu, nastala zbog blokiranih depozita u bankama koje su otišle u stečaj. To se dogodilo 1998/99 kada je se u Republici Hrvatskoj pojavila tzv. druga bankarska kriza, gdje je u osam srednje velikih banaka pokrenut stečajni postupak, budući da su one prestale uredno izvršavati svoje obaveze. Njihovi depozitari, među kojima su bila i društva za osiguranje iz gornjeg prikaza su - barem privremeno - ostali bez svoje imovine ili uloga. Sve te banke provodile su *agresivnu* politiku kamatnih stopa s kamatama i do 50 posto višim od ostalih banaka. Tako su uprave tih osiguravajućih društava, ne vodeći računa o

sigurnosti ulaganja već o prinisu, ugrozila poslovanje društva, kao i interes dioničara i osiguranika.

Osim kreditnog rizika, ovdje se radi i o riziku velike izloženosti, jer su ta društva gotovo cjelokupan iznos tehničkih rezervacija (uglavnom se radilo o sredstvima matematičke rezerve osiguranja života) držali u jednoj ili dvjema bankama. Pokriće nastalih gubitaka izvršeno je dokapitalizacijom od strane vlasnika, u najvećem broju slučajeva stranih osiguravajućih društava.

Osim blokiranih depozita u bankama, u velikom broju slučajeva gubitak je uzrokovani i čistim kreditnim rizikom, tj. odobravanjem zajmova bez odgovarajućih instrumenata osiguranja povrata. U imovinske rizike možemo ubrojiti i ispravak vrijednosti potraživanja (po premiji osiguranja ili za kamate) koji je doveo do gubitka u dva društva. Samo u dva slučaja gubitak je pokriven pripojenjem drugom društvu za osiguranje, dok je kod ostalih provedena dokapitalizacija.

Do poslovanja s gubitkom u ostalim društвима došlo je zbog rizika osiguranja ili tehničkih rizika. Uglavnom se radilo o pogrešno izračunatim tehničkim rezervacijama za nastale prijavljene i neprijavljenе štete, odnosno o aktuarskom izračunu matematičke rezerve osiguranja života. I ti gubici pokrivani su dokapitalizacijom vlasnika društva.

ZAKLJUČAK

Kako je povjerenje u pojedino društvo za osiguranje od presudne važnosti u poslovanju, svako društvo nastoji prikriti probleme u poslovanju²⁰, a pogotovo insolventnost, jer insolventno društvo može još godinama nastaviti s poslovanjem pogotovo ako nema problema s kratkoročnom likvidnošću. Kada se problemi i otkriju, oni su tako veliki da je nužna dokapitalizacija društva ili eventualno spajanje s drugim društvom za osiguranje.

Osim malo poznatog društva za osiguranje "Vella" iz Pule koje je bilo osnovano 1992. a 1995. mu je oduzeto odobrenje za rad te je provedena prisilna likvidacija, u posljednjih nekoliko godina najmanje pet hrvatskih društava za osiguranje imala su manjak u tehničkim rezervacijama ili loše plasmane u iznosu većem od jamstvenog kapitala, dok je kod desetak drugih društava gubitak "pojeo" najmanje trećinu kapitala. Osnivači (uglavnom inozemne osobe) su dodatnim uplatama, iako na to nisu bili obvezni, pokrivali te gubitke, u prvom reda da bi sačuvali svoj "dobar glas" jer neki od njih posluju po cijeloj Europi već više od 100-tinjak godina, te bi im prisilna likvidacija ili stečaj njihovih "tvrtki-kćeri" donio negativan publicitet. Za razliku od njih, domaći dioničari nisu bili skloni dalje ulagati u svoja društva putem dokapitalizacije, već su ih radije pripajali drugim društvima i na taj način sanirali gubitak.

Načini sanacije nekih hrvatskih društava za osiguranje u toku godine prilično su originalni ali uvijek uz suglasnost nadzornog tijela. Bilo da je u toku godine, a **nakon** što su gubici nastali, "društvo izvršilo pokriće gubitaka na način da je sklopilo ugovor o osiguranju od finansijskih gubitaka" pa se šteta (nastali finansijski gubitak u iznosu od HRK 36,3 mil) naplati odmah, a narednih šest godina društvo ima obvezu plaćati više od HRK 6 mil godišnje na ime premije (re)osiguranja; ili su od strane nadzornog tijela gotovo svi veliki osiguravatelji života zbog manjka u MROŽ-u dobili zabranu **iskazivanja** (umjesto isplaćivanja) pozitivnog finansijskog rezultata (dobiti) na tehničkom računu životnih osiguranja, iako bi društva trebala iskazivati realan ili

²⁰ Hrvatska društva koja su držala sredstva MROŽ-a u propalim bankama svoj gubitak objašnjavaju kao "planiranim minusima uobičajenim u prvim godinama rada, u kojima se puno ulagalo i u poslovni prostor". O jednom drugom gubitku u visini jamstvenog kapitala, koji je nastao zbog manjka u tehničkim rezervama, govori se kao o "papirnatom" gubitku, a za postupak pokrivanja manjka u rezervama koriste se izrazi "znatno jačanje pričuva" i "povećanje finansijske snage društva" ili "ulaganje u razvoj". Ništa manje interesantne nisu ni izjave članova uprave tih društava, koji svoju smjenu i odlazak obrazlažu "neslaganjem oko koncepcije budućeg rada društva" i sl

pravilan tehnički račun, bio on pozitivan ili negativan. U zadnje vrijeme popularno je povećanje knjigovodstvenog iznosa proisteklo iz revalorizacije dugoročnih ulaganja priznavati kao prihod tekuće godine (umjesto da se odobri vlasničkoj glavnici kao revalorizacijska rezerva), što je samo jedan u nizu hrvatskih doprinosa razvitu međunarodnih računovodstvenih standarda.

Na kraju, svako društvo za osiguranje može se naći u nekoj od kriznih situacija. Bilo da je riječ o poslovanju s gubitkom, privremenoj nelikvidnosti, padu kapitala ispod utvrđene granice ili pojavi insolventnosti, pred društvom stoji niz mjera kojima se može sanirati postojeće stanje. Neke od tih mjera može samostalno provesti uprava društva u suradnji s nadzornim odborom, a za neke je potrebna i intervencija državnog nadzornog tijela, koje treba kontrolirati i nadzirati poslovanje društava za osiguranje, na zadovoljstvo svih subjekata ovog složenog i odgovornog posla.

LITERATURA

1. BUŠAC, B.: **Jamstveni kapital banke**, Računovodstvo, revizija i financije br. 8/2000, Zagreb, 2000.
2. JANKOV, LJ.: **Problemi banaka: uzroci, načini rješavanja i posljedice**, Pregledi Hrvatske narodne banke, siječanj 2000.
3. **Development of insolvencies and the importance of security in the insurance industry**, Sigma No. 7/1995, Swiss Reinsurance Company, Zurich, 1995.
4. **Izvješće o stanju u djelatnosti osiguranja i poslovanju društava za osiguranje i reosiguranje u 1999., 1998., 1997., 1996., 1995., 1994. i 1993. godini**, Direkcija za nadzor društava za osiguranje, Zagreb
5. **Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 79/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings**, Commission of the European Communities, Brussels, 2000
6. **Solvency of non-life insurers: Balancing security and profitability expectations**, Sigma No. 1/2000, Swiss Reinsurance Company, Zurich, 2000.